

Легендата разказва, че когато Буда се прощавал с учениците си, той вдигнал мъчаливо стрък цвеле. Те стояли в недоумение. Само Махакашяпа се усмихнал. Буда заветвал на него – разбралия духовното водачество.

Ако вникнем в сърцевината на Зен, може би ще можем да се докоснем и до смисъла, скрит в посланието на Буда.

Зен прочиства ума от логическите наслоения на езика, от описанията на света и така постига чистия живот, нирвана тук и сега. В Зен няма логика. Логиката (един от основните пътища към знанието) е безполезна срещу страданието. Тя трупа само илюзии и нерешими парадокси. При постигането на Сатори – просветлението, страданието бива преодоляно, което е и целта на Зен. Особено важно в Зен е мъчанието като свидетелство за неизказуемостта на началата на битието. „Устата е вратата към бедите“, гласи стара Зен-поговорка. Най-дълбоките му истини не могат да бъдат обект на логически изказ, просто защото човешкия език не е подходящ за тяхното изразяване, те стават разбираеми едва когато бъдат усетени с дълбините на душата. За Зен всичко се свежда до индивидуалния опит.

Същност на нещата не подлежи на логически анализ, а именно логиката е най-характерната черта на европейското мислене, докато източното е синтетично и насочено не толкова към уточняване на детайлите, колкото към обемно, интуитивно обхващане на цялото.

Зен не се интересува нито от утвърждаването, нито от отрицанието, той е антипод на логиката, разбирана като дуалистичен начин на мислене. Стремешът да се издигнем над логиката, да намерим по-висша форма на утвърждаване, в която няма антитези би трябвало да ни води, ако искаме един ден да се докоснем до нещо истинско, да се отървем от лъжовните, вредни познания, диктувани ни от интелекта, от ума, за който един древен шаман (вж. Карлос Кастанеда) твърди, че дори не е наш, а ни е „внедрен“ като предпазно „средство“, което да ни контролира да не прекратим „Прага на полагащото ни се“ на този етап знание. Зен вярва в изначалната вътрешна чистота и доброта на човешкия дух, затова е и против насилствено добавянето или отнемането.

Съцината на Зен е подготовката на човешкото съзнание, така че то да стане господар на себе си. Зен се постига само когато се преодолее самоопиянението, идващо от самочувствието на човека, че всички знания са достъпни и единствено онова, което може да се установи е неоспоримо и истинно.

Основната идея на Зен е да влезе в досег с нашите вътрешни механизми по най-прекия начин, без да прибегва до нищо външно. Затова би трябвало да отхвърлим всичко, което наподобява външна власт (каквато несъмнено е езикът, чрез който се изразяват човешките познания) и да се до-

верим изцяло на вътрешната човешка същност. Способността да се разсъждава според Зен пречи на съзнанието да влезе в пряка връзка със самото себе си. Зен се опитва да обхване самия живот – такъв, какъвто е – и то най-пряко и действено. Зен не борава с идеи. Зен се интересува от фактите, а не от техните логически, словесни, предубедени и непълноценни изразители.

Относно „вредните знания“, идващи от напразните усилия на човешкия интелект да обяс-

ЯНА КОЛЕВА

ВЪРХЪТ НА

ни, да вникне в нещата, прикачвайки им етикети, последователите на Зен биха казали: „Пръстът е необходим, за да се посочи Луната, но какво нещастие би било, ако някой вземе пръста за Луна!“ Обикновено смятаме, че твърдението „А е А“ е неоспоримо и че предположението „А не е А“ или „А е Б“ е немислимо. Никога не сме били в състояние да отхвърлим тези условности на познанието. Но ето че Зен заявява: думите са само думи и нищо повече. Още с пробуждането на човешкото съзнание, хората се опитват да вникват в тайните на съществуването и да утолят жаждата си за знания чрез логическия дуализъм „А“ или „не-А“, но за наше най-голямо разочарование, ние никога не сме успявали да постигнем спокойствие на съзнанието, пълно щастие и цялостно познание за живота и света.

Пробуждането на разума не означава неговото налагане, а излизане извън пределите му. Да бъдеш самия себе си означава да не бъдеш себе си – такава е логиката на Зен, да достигнеш знание означава да се откажеш от знанията. Признали, че думите са само думи и нищо повече, ние се превръщаме в „огледало без петна“, с каквото Зен сравнява съзнанието. Простотата, според него означава да се пази това огледало винаги блестящо и чисто. И ако искаме да узнаем това, което си заслужава да се знае и би ни довело до духовно блаженство, трябва да се стремим да се освободим веднъж завинаги от всякакъв социален баласт и да възприемем нова гледна точка.

За да избегне унищожаването на човешката природа, принасяна обикновено в жертва на неспирни интелектуални дисекции, пътят на Зен освобождава съзнанието ни от бремето на логиката. В Зен, постигането на нова гледна точка се нарича сатори („У“ на китайски). Сатори може да се определи като интуитивно прозрение и пълна противоположност на разбирането по пътя на разума и логиката.

Зен не борава с идеи, а сатори е своеобразно вътрешно възприятие. Крайната цел на сатори

е „Аз“; няма друга цел, освен човек да стане отново самия себе си, да познае себе си, истинската си същност, което е възможно единствено чрез очистиране, разграничаване от вредните знания, натрупани в ежедневиия живот. Трябва да има сатори, да настъпи цялостен поврат, който да разруши старите наслоения в разума и да положи основите за нов живот, трябва да има пробуждане на ново съзнание, което ще преразгледа всичко старо от нова гледна точка.

В Зен текстовете се говори за мушин. Буквално това означава „без ум“, което значи „без его“. Ние мислим във всеки момент, така постигаме нашите знания; това води до създаване на вътрешно напрежение и губим равновесието и връзката с реалността такава, каквато е и я заменяме изцяло с изкуствена действителност – такава, каквато я виждаме през кривите огледала на глумите. Егото е изградено от последователност на вътрешни напрежения. Когато те се разнеса, егото изчезва и остава истинската пустота, където е истинското знание. Трябва да разграничаваме нещо от знанието за това нещо. В обикновения ни свят това са две различни неща. Когато двете се слепят, тогава сме постигнали пълното единение с нещото и със света.

Истинското познание е там, където цари „безмълвието на ума“ (Шри Ауробиндо), там, където „спира вътрешният диалог“ и се простира „вътрешното мълчание“ (Карлос Кастанеда), т.е. налице е култивация на една особена област на психическото пространство, в която движенията на мисълта сякаш „угасват“. В древните йога-сутри на Патанджали се казва „чит-

та-вритти-ниродха“, т.е. спиране на движенията на субстанцията на ума.

Най-доброто постижение в човешкия ни живот е да останем неподвижни и да позволим на реалността да действа и да говори в нас. За да бъде постигната тази „забрава“ съществува цяла „технология“, която са разработали адептите на Зен. Крайната цел на един от видовете за-зен е достигането на „нен“ (мисловен импулс), дълъг колкото вечност, което е равносилно на пълно спиране на мисловните процеси при будно съзнание.

Тибетските учители по йога инструктират учениците си да изпълняват медитативни упражнения по време на ежедневиите си занимания. Не случайно изпълняването на медитацията във всекидневната човешка дейност е общо положение за много от будистките школи. Запитан „Какво е Зен?“,

един учител по Зен отговорил:

„Когато сте гладни – ядете, когато се уморявате – спите.“ И някои Зен-монаси могат да постигнат сатори просто наблюдавайки как учителят яде ориз. Защото той отдава цялото си внимание и енергия, разтваря се напълно в непосредственото си действие, той не мисли какво трябва да направи, а го прави. „Върхът на размишлението е действието“, казва стара Зен поговорка. Именно в тази всеотдайност, това потапяне в момента, размишлението на границите между тебе и света наоколо, „директното възприемане на енергията, както тече през Вселената“ (Карлос Кастанеда), това е това е река-та на познанието.

Хилядолетия наред ние лепим етикети на истинското и непредставимо чудо: вече не е останало нищо, освен куп налепени една върху друга хартийки – уродлива купчина пресован от вековете картон. А какво ли има там, в сърцевината? Единствен атом на безграничния Разум или просто пустота, която не познава имена?

Когато, държейки цветето в ръка в мълчалив отговор на молбата да направи проповед на учението си, Буда видял усмихвания се срещу него Кашяпа, той казал:

„Аз притежавам съкровището на очите на Истинната Дхарма, прекрасното съзнание за нирвана, Истинната форма на неформата, тайнствената порта на Дхарма. То не може да се изрази с думи и букви и е една особена традиция, извън пределите на всички учения. Аз я поверявам на Махакашяпа.“